

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

**ДИДАКТИЧНА РОЛЬ ГІТАРНОГО МИСТЕЦТВА, ЯК
ЧИННИК РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У
ПІДЛІТКІВ**

Виконав:

Студент II курсу, групи КМОМ-21с
спеціальності
014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)
Сердюк А. В.

Керівник:

кандидат мистецтвознавства, доцент
Величко О. Б.

Рецензенти:

кандидат мистецтва,
доцент кафедри історії музики
ЛНМА імені Миколи Лисенка
Антонюк І. В.

кандидат мистецтвознавства, доцент
Салдан С. О.

Львів 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ГІТАРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ.....	6
1.1. Гра на гітарі як елемент домашнього музикування.....	7
1.2. Формування та розвиток педагогічних традицій вітчизняних гітарних шкіл.....	9
1.3. Дидактична спрямованість гітарного мистецтва на сучасному етапі.....	2
6	
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО МИСТЕЦТВА ГРИ НА ГІТАРІ.....	30
2.1. Виконавська творчість провідних гітаристів.....	31
2.2. Композиторський та науково-методичний доробок гітарного мистецтва.....	3
5	
Висновки.....	4
2	
Список використаних джерел.....	46
Додатки.....	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стрімкий розвиток гітарної освіти в Україні на сучасному етапі потребує історичних досліджень передумов формування та розвитку цього музично-педагогічного явища. А зростаючий попит підлітків на вивчення гри на гітарі в різних спеціальних музичних навчальних та позашкільних закладах зумовив потребу в обґрунтуванні дидактичної ролі гітарного мистецтва.

Гітара в Україні - молодий, але прогресивний інструмент. Його історія бере свій початок близько 150 років тому, тобто значно пізніше, ніж у Західній Європі, де гітарне мистецтво було поширеним ще з XIII ст. Не дивлячись на таку колосальну різницю у часі, за цей час в Україні воно набуло професійного рівня, сформувалися виконавські школи та традиції. Вже у другій половині XX ст. гітара була визнана професійним інструментом і введена в систему професійної музичної освіти. Як наслідок, якість камерно-інструментального та естрадного виконавства на гітарі почала підвищуватися. Тому для створення нових виконавських концепцій видається актуальним також глибше вивчити витoki гітарного мистецтва.

Науковий інтерес праці полягає й у музикознавчому дослідженні композицій для гітари. У сучасних реаліях вивчення наявного національного репертуару та його активна інтеграція в навчальні програми дитячих музичних шкіл та вищих навчальних закладів є одним із основних і актуальних завдань.

Об'єкт магістерської роботи – вітчизняне гітарне мистецтво другої половини XIX – початку XXI століть в контексті української музичної культури.

Предмет дослідження – особливості гітарної освіти в Україні впродовж другої половини XIX - початку XXI ст.

Мета роботи – дослідити розвиток гітарної освіти України другої половини XIX – початку XXI століть в контексті вітчизняного музичного мистецтва.

У процесі роботи над матеріалом було поставлено наступні **завдання**:

- охарактеризувати шляхи й тенденції розвитку вітчизняного гітарного мистецтва у другій половині XIX - на початку XXI ст. як складової вітчизняної культури;

- охарактеризувати особливості виконавської майстерності гітаристів на прикладі діяльності знакових постатей України;

- дослідити основні принципи навчально-методичного та наукового доробку українських гітаристів, їх виконавський репертуар;

- визначити характерні особливості процесу розвитку основних осередків фахової гітарної освіти різних регіонів України впродовж другої половини XIX - початку XXI ст.;

- дослідити педагогічні принципи сучасних регіональних гітарних шкіл.

Теоретичну джерельну базу роботи складають:

- дисертації та монографії, присвячені різним аспектам гітарного мистецтва України (А. Коваленко, В. Сидоренко, Т. Іванніков, О. Кригін, Ю. Ніколаєвська, В. Паламарчук та ін.);

- наукові статті, присвячені діяльності провідних гітаристів другої половини XIX – початку XXI ст. (А. Коваленко, М. Михайленко, В. Блажевич, О. Сомик, М. Тущенко, С. Жовнір, С. Гриненко, В. Грищенко та ін.);

- рецензії на виступи провідних гітаристів;

- нотний матеріал.

Наукова новизна роботи полягає в:

- комплексному підході до процесу розвитку гітарної освіти України впродовж другої половини XIX - початку XXI століть;
- виявленні основних педагогічних принципів вітчизняної гітарної школи, що може допомогти майбутнім гітаристам застосовувати їх у своїй викладацькій діяльності;
- висвітленні дидактичної ролі гітарного мистецтва на сучасному етапі.

У магістерській роботі застосовано наступні **методи дослідження**:

- *історіографічний* – для аналізу особливостей розвитку вітчизняного гітарного мистецтва другої XIX - початку XXI ст. в контексті мистецько-культурного життя України;

- *описовий* – для висвітлення процесу розвитку гітарного мистецтва та його особливостей, основних етапів життєтворчості окремих гітаристів;

- *хронологічний* – для простеження формування еволюції гітарної освіти впродовж другої половини XIX – початку XXI століть;

- *структурно-аналітичний* – для аналізу гітарних творів українських композиторів;

- *комплексний* – для узагальнення чинників та аспектів досліджуваного явища.

Структура. Робота складається із вступу, основного розділу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основна частина містить два розділи: перший з них висвітлює особливості еволюції гітарної освіти в Україні у другій половині XIX – початку XXI ст.; другий - розкриває різні вектори розвитку вітчизняного гітарного мистецтва впродовж означеного періоду.

Список використаних джерел містить 25 позицій.

У додатках вміщено світлини гітаристів тощо.

Загальний обсяг роботи – 55 сторінок, з них 48 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ГІТАРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Аналіз джерел, використаних у пропонованому дослідженні, дозволяє стверджувати, що гітарна освіта в Україні є відносно новим явищем і не має глибоких історичних коренів. Для порівняння, в країнах Західної Європи гітарне мистецтво почало розвиватися з XIII століття. Наприклад, в Іспанії в той час існували два типи гітари — мавританська та латинська. З певними конструктивними відмінностями цей інструмент здобуває популярність у Франції, Англії та німецькомовних країнах. У XVI столітті гітара займає провідне місце серед музичних інструментів: мода на гітару, що виникла у Франції, швидко поширюється по Західній Європі, охоплюючи Фландрію, Англію та Італію. Переживши різні етапи розвитку, гітара набуває свого сучасного вигляду завдяки іспанському майстру Антоніо де Торресу. Інструменти, які він виготовляв після 1850 року, стали еталоном для наступних поколінь майстрів і досі користуються популярністю.

У період занепаду гітарного мистецтва в більшості європейських країн, в Іспанії його розвиток не зупинявся, оскільки цей інструмент тісно пов'язаний з багатьма культурними традиціями країни. Перша письмова згадка про іспанську п'ятиструнну гітару датується 1586 роком, коли Хуан Карлос Амата у своєму трактаті започаткував професійне вивчення іспанської гітари. У XX столітті знову привернув увагу до гри на гітарі іспанець Андрес Сеговія. Завдяки його гастрольній та публічній діяльності гітара відновила статус класичного професійного інструмента. Багато відомих композиторів того часу почали писати твори для гітари,

відкривалися школи та академії, де навчання гри на гітарі відбувалося на високому професійному рівні. Гітара в руках маестро звучала в багатьох країнах світу, зокрема й в Україні. Гастролю Сеговії в Києві в 30-х роках ХХ століття спонукали багатьох впливових діячів та музикантів переглянути своє ставлення до цього інструмента. Цей момент можна вважати ключовим у розвитку гітарного мистецтва в Україні та важливим стимулом для становлення професійної інструментальної гітарної освіти.

Від початкових етапів, коли вітчизняне гітарне мистецтво представляли лише окремі талановиті виконавці, воно перетворюється на масове явище, стаючи невід'ємною частиною музичної освіти. Саме в цьому контексті аналізуємо дане музично-освітнє явище.

1.1. Гра на гітарі як елемент домашнього музикування

Слушно розглядає історичні передумови розвитку вітчизняної гітарної освіти через призму п'ять етапів еволюції музичної освіти у своїй дисертації А. Коваленко [13, с. 69]. Зокрема, *першим періодом* дослідник вважає середина ХІХ — початок ХХ століття (до 1912 року) — це проміжок, коли з'явилися перші згадки про виконавську діяльність гітаристів.

Ключовою постаттю в становленні галицької гітарної освіти вважають видатного діяча української культури, священника греко-католицької церкви, основоположника “Перемишльської композиторської школи”, автора музики державного гімну “Ще не вмерла Україна”¹ - *Михайла Вербицького* (1815-1870). Як відомо, митець був випускником Львівської духовної семінарії, в якій культивувалося гітарне мистецтво. У 1830-1850-х рр. цей навчальний заклад був тим осередком, де здобувала освіту майбутня музична інтелігенція. Серед викладачів виділявся Іоан

¹ Зазначимо, що патріотична пісня «Ще не вмерла Україна» спочатку була створена та виконувалася під акомпанемент шестиструнної гітари.

Хризостом Сінкевич, під керівництвом якого М. Вербицький опановував гру на гітарі.

Як зазначає дослідник музичної культури Галичини З. Лисько, для вихованців Львівської духовної семінарії невід'ємною частиною естетичного вишколу було добре володіння гітарним виконанням: “Належало до доброго тону заспівати сентиментально з супроводом гітари, або заграти варіації на дуже популярну тоді тему “Не ходи, Грицю”, або “Їхав козак за Дунай” [15, с. 45].

Особливу прихильність до гітари М. Вербицький проніс через усе життя, саме вона стала основним для нього інструментом для komponування. Абсолютно усі апробації тем майбутніх творів, а також імпровізації на теми українських народних пісень, які він записував від селян та передавав для публікації П. Бажанському в його знаменитих збірках “Русько-народні галицькі мелодії”, композитор здійснював за допомогою гітари.

Впродовж 1830-х рр. осередком гітарного мистецтва також стала Львівська Богословна академія, при якій діяли музичні гуртки з вивчення гри на різноманітних народних інструментах. Довільні ансамблеві поєднання народних інструментів (з гітарою у складі) використовувалась у семінарських концертах та сценічних постановках ХІХ - першої половини ХХ ст.

Свідченням того, що гітара була популярною серед одеситів ще на початку ХІХ століття, може слугувати публікація чотирьох номерів журналу «Le Troubadour d'Odessa», про який згадує у своїй монографії В. Щепакін. Цей музичний журнал, що виходив під редакцією Сейтца з 1 червня по 22 грудня 1822 року, містив композиції для гітари [19, с.45]. У 1830-1840-х рр. в Одесі активно гастролювали та приватно викладали гітаристи-іноземці, серед яких Ф. Фріше, А. Мутчлер, кuartет Валенті (дві гітари та дві мандоліни).

А. Коваленко, у своїй науковій розвідці, присвяченій історії становлення гітарної музичної освіти в Україні, аналізує архівні документи про відкриття перших музичних шкіл на території сучасної України (1867–1903 рр.). Зокрема, він знаходить лист-звернення директора Київського відділення РМТ від 12 листопада 1867 року до Імператора з проханням дозволити відкриття музичної школи в Києві. До листа додавався статут школи, в якому зазначалися п'ять відділів: 1) викладання гри на фортепіано та методики; 2) викладання гри на скрипці; 3) викладання гри на віолончелі; 4) викладання співу; 5) курс теорії музики. Для інструменталістів обов'язковою була гра в оркестрі [12, с. 88]. Таким чином, можна зробити висновок, що гітара ще не викладалася.

Протягом першого етапу гітарна освіта не мала системного підходу. На ній переважно грали львівські семінаристи, а також аматори в умовах домашнього музикування., виконуючи популярні на той час пісні-романси. Після досягнення достатнього рівня гри, окремі талановиті музиканти-самоуки виступали на концертах і займалися приватним викладанням. Виступи іноземних виконавців відбувалися рідко і викликали великий подив, оскільки, повторимо, в українській музичній освіті гітара вважалася інструментом для аматорів, а не професіоналів.

1.2. Формування та розвиток педагогічних традицій вітчизняних гітарних шкіл

Другим періодом розвитку вітчизняної гітарної освіти, як слушно стверджує А. Коваленко, є 1913-1938 рр. [12, с. 88]. В цей час гітарне мистецтво переживає відновлення на світовій арені², що позначається на вітчизняному виконавстві та педагогіці. Гра на гітарі привертає увагу

² Тривалий період занепаду гітарного мистецтва розпочався в середині XIX століття і тривав майже до його завершення. Основною причиною цього стало перенаправлення уваги мистецького середовища на фортепіанні твори та часткове нехтування гітарними композиціями. Така зміна акцентів призвела до певного зменшення кількості гітарних композиторів. Лише наприкінці XIX століття почав формуватися новий етап академізації та розвитку гітарного виконавства.

професійних музикантів, які досліджують виконавські можливості інструмента, його конструкцію та репертуар.

Ю. Ніпрокін, вивчаючи творчий шлях видатних виконавців і викладачів гітари в Одесі, зазначає, що одним із засновників гітарної освіти на півдні України був Захар Кіпченко (1879–1968), учень віртуоза Івана Деккер-Шенка (1825–1899), який закінчив Віденську консерваторію і користувався великим авторитетом серед гітаристів свого часу. З. Кіпченко виступав як виконавець і викладав гру на гітарі в Ялті. З 1907 року він проживав в Одесі, де активно співпрацював з відомими музикантами та співаками. У Києві були видані його власні твори та обробки українських народних пісень для гітари. У 1916–1919 роках він очолював гітарні курси, а в 1930-1940-х рр. керував гуртком народних музик. З 1953 року З. Кіпченко викладав гру на гітарі в музичній школі для дорослих. Серед його учнів було багато талановитих музикантів, які продовжили виконавську, композиторську та педагогічну діяльність вчителя [17, 13].

Другом З. Кіпченка був В. Кріхацький (1877–1942), який також проживав в Одесі. Його першим вчителем гри на гітарі став батько, а згодом – грек В. Хадумоглу. Поєднуючи заняття музикою з образотворчим мистецтвом, він досяг значних успіхів. У 1905 році, після смерті свого наставника барона Клодта, він втілював його мрію, організувавши гурток гітаристів. Найбільшим внеском В. Кріхацького в розвиток гітарної освіти вважається створена ним велика бібліотека гітарних нот та переклад книги Ф. Буека «Трактат про гітару», яка ознайомила радянських гітаристів з історією розвитку гітари в європейських країнах [17, с.28].

В. Сидоренко зазначає, що значний внесок у розвиток гітарного виконавства та педагогіки зробив гітарист Павло Ісаков (1886 — 1958). Він майстерно оволодів грою на шестиструнній та семиструнній гітарі, виступаючи як соліст і акомпаніатор разом із відомими вокалістами свого часу. П. Ісаков досяг значних успіхів у ролі педагога та конструктора

різновидів гітар. Протягом своєї педагогічної діяльності у Севастопольській Народній консерваторії він підготував багато гітаристів і здійснив значну кількість транскрипцій для шестиструнної та семиструнної гітар [21, с. 37].

Концерти видатного іспанського гітариста Андреса Сеговії змусили переглянути ставлення до гітари. Зокрема, виступи артиста відбулися 14 березня 1927 року в Харкові та 16 березня в Києві. Це сприяло виходу в світ книг, нотних збірок та методичної літератури. Зокрема, у 1927 році була опублікована брошура О. Мартінсена «Декілька слів про гітару: Невеликий історико-дослідницький нарис». Більш глибоким дослідженням стала книга П. Агафошина «Нове про гітару», видана в 1928 році. В ній автор знайомить радянських читачів з історією гітари, творчістю А. Сеговії та творами іспанських композиторів для цього інструмента. У 1930 році П. Агафшин випустив сім альбомів «Репертуару гітариста», до яких увійшли вибрані твори з репертуару А. Сеговії. Ці збірки швидко здобули популярність, і репертуар вітчизняних гітаристів поповнився найкращими зразками світової класичної музики. Значну роль у розвитку музично-педагогічної думки та формуванні методики викладання гри на гітарі відіграла «Школа гри на шестиструнній гітарі», видана П. Агафшиним у 1934 році. Ця праця об'єднала багатий викладацький досвід автора та враження від спілкування з учнями.

1920-1930-ті рр. стали важливим періодом для розвитку гітарного мистецтва в Україні. Цей час відзначився візитами багатьох талановитих гітаристів, таких як Л. Валькер з Австрії, К. Гудиан з Німеччини та Памморі з Італії. У 1936 році, після світового турне, Україну знову відвідав А. Сеговія. Виступи цих іноземних артистів привернули увагу до класичної гітари та спонукали багатьох займатися її освоєнням. Ставлення до гітари почало змінюватися, інструмент став цікавити професійних музикантів і композиторів. Найважливішим є те, що іноземні музиканти сприяли розвитку системи музичної освіти для гітаристів.

Перший набір на курс гітари був оголошений у 1925 році в Київському музично-театральному технікумі (тепер Київський інститут музики ім. Р. Глієра). Першим викладачем гітари в технікумі став професійний музикант, випускник факультету народних інструментів Марк Геліс (1903–1976). З 1928 року він викладав у Музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка, а з 1934 року, після чергової реорганізації навчального закладу, — на відділі, а згодом — на кафедрі народних інструментів Київської консерваторії. Розробивши перші спеціальні програми для навчання на народних інструментах, він став основоположником професійної гітарної освіти в Україні, оскільки Київська консерваторія стала першим і на тривалий час єдиним вищим навчальним закладом серед радянських ВНЗ, де гітаристи могли отримати вищу освіту [16, с. 47].

На сході країни, з 1927 року Г. Фролов, засновник відділу народних інструментів музичного училища в місті Дніпропетровськ, який був експертом у багатьох музичних інструментах, навчав гри на шестиструнній та семиструнній гітарах. У 1941 році, через нестачу фахівців, навчання було призупинено, але у 1993 році його відновили під керівництвом Ю. Радзецького.

Отже, у другий період гітарна освіта набула системного характеру. Приїзд іноземних музикантів значно вплинув на українське музичне життя. Спілкування з відомими гостями дозволило коригувати та систематизувати методичні знання провідних викладачів-гітаристів. Виконавська майстерність гітаристів помітно покращилася, а репертуар збагачено найкращими зразками світової класичної музики. Основою професійної гітарної освіти в Україні стала педагогічна діяльність М. Геліса.

Третій період, за А. Коваленком — це 1939 – перша половина 1958 рр. відзначався першими досягненнями в гітарній освіті на конкурсах, а також відкриттям класу гітари в Київській та Львівській консерваторіях, музичних училищах Харкова та Рівного. Цей етап характеризувався не

лише успіхами, але й несприятливими умовами, такими як евакуація митців під час війни, а також впливом політики на розвиток інструментальної гітарної освіти.

Педагогічна діяльність М. Геліса принесла результати у вигляді успішних виступів його учнів. Гітарист Костянтин Смага, виконуючи твори з репертуару А. Сеговії, здобув звання дипломанта. У 1940 році разом із Миколою Прокопенком вони стали першими студентами-гітаристами Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського.

Звання лауреата отримав випускник класу М. Геліса (1939 р.), домрист Георгій Казаков, який у 1946 році заснував відділ народних інструментів у Львівській державній консерваторії імені М. В. Лисенка. Він започаткував викладання гри на домрі, гітарі, балалайці, цимбалах, баяні та акордеоні. Пізніше був введений клас бандури. З 1950 року завдяки зусиллям викладачів кафедри було організовано оркестр народних інструментів.

Основи професійного викладання гри на гітарі були закладені в Харкові. У 1939 році в Харківському музичному училищі відкрили клас гітари. Першими вихованцями стали В. Липчанський та Б. Шопен, які стали талановитими виконавцями, а згодом і викладачами гри на гітарі. У 1948 році викладання гри на гітарі відновив М. Лисенко, а також М. Фатєєв, який, окрім гітари, викладав гру на домрі та балалайці.

Відкриття класу гітари в Рівненському музичному училищі стало можливим завдяки зусиллям І. Кузнєцова – учня П. Агафошина.

У роки війни культурну та наукову еліту було евакуйовано на схід. Це дозволило не лише зберегти найкращі досягнення в цих сферах від воєнних руйнувань, а й завдяки творчим зусиллям провідних митців підняти бойовий дух військових. Відомо, що в цей період було написано багато пісень, які виконувалися під акомпанемент гітари. Завдяки

мобільності цього інструмента, це було зручно як для композиторів, так і для виконавців.

Викладацький склад Київської консерваторії не був евакуйований офіційно. Директор консерваторії А. Луфер та більшість викладачів самостійно переїхали до Свердловська, інші — до Алма-Ати, Баку, Ташкента та ін. міст. М. Михайленко зазначає, що «наша професура за ці три роки виховала нові кадри, заклавши основи професійної музичної освіти “народників” у Свердловській та Ташкентській консерваторіях» [16, с. 48].

Після повернення до Києва викладачі та студенти продовжили свою діяльність. Проте постанови ЦК ВКП(б) від 10 лютого 1948 року суттєво вплинули на розвиток музичної освіти. Музичні інструменти, які, на думку радянської влади, сприяли пропаганді іноземної культури, були виключені з навчального процесу. Гітара, піддана критиці, на десятиліття зникла з навчальних закладів до наступної постанови ЦК КПРС від 28 травня 1958 року, яка скасувала попередні обмеження. У 1959 році для викладання гітари до Київської консерваторії був запрошений Ян Пухальський.

Протягом 1948–1958 років гітара, хоча й зникла з навчальних програм вищих навчальних закладів, продовжувала звучати на концертах для шанувальників цього інструмента. Гітарист К. Смага, за словами В. Козліна, виступав як соліст у Київській філармонії та Укрконцерті, а Я. Пухальський був солістом оркестру народних інструментів українського радіо. Разом із К. Смагою в Київській філармонії працював також соліст і акомпаніатор І. Кузнецов.

Таким чином, у третій період відбувалося формування системи гітарної освіти в Київській та Львівській консерваторіях, а також у Харківському та Рівненському музичних училищах. Перші досягнення молодих українських гітаристів на конкурсах, розширення класичного репертуару та популяризація музичного інструмента стали характерними рисами цього

періоду. Однак через політичне рішення 1948 року розвиток системи гітарної освіти було призупинено.

Четвертий період (друга половина 1958 – 2000 роки), згідно з А. Коваленком [13], характеризується підготовкою гітаристів на трьох музично-освітніх рівнях. У межах цього періоду дослідник виділяє два етапи та основні тенденції розвитку національної гітарної освіти.

Перший етап (друга половина 1958 – 1990 рр.) став вирішальним періодом у розвитку музичної освіти, науки та виконавства, оскільки вищу гітарну освіту було відновлено в системі музичної освіти. Вітчизняні гітаристи почали здобувати свої перші значні перемоги на конкурсах, але нестача викладачів-гітаристів стримувала прогрес у гітарній освіті.

У 1958 році було скасовано попередні обмеження, що дозволило ввести навчання гри на гітарі в освітній процес вищих навчальних закладів. У 1959 році до Київської консерваторії запросили Я. Пухальського, випускника закладу, який закінчив аспірантуру під керівництвом М. Геліса і успішно продовжував традиції свого наставника. Окрім викладацької діяльності в консерваторії, музичному училищі та музичній школі, Я. Пухальський активно займався концертною діяльністю. Його виступи як соліста-гітариста на українському радіо, в Українському гастрольно-концертному об'єднанні, у Державному симфонічному оркестрі та в Українському драматичному театрі імені І. Франка підвищили вимоги до вітчизняних гітаристів.

На думку дослідниці гітарного мистецтва західних регіонів України В. Сидоренко, розвиток гітарної освіти в Івано-Франківській області став можливим завдяки Євгену Волчовському та його учням Юрію Гребенюку і Євгену Мургалу. У культосвітньому училищі, а з 1959 року – в музичному училищі, викладання гри на гітарі здійснював його засновник і перший директор – Г. Дмитренко. Він також навчав гри на баяні, акордеоні, домрі,

балалайці, скрипці, цимбалах та диригуванню. Пізніше клас гітари очолив В. Шувіра.

Львівська державна консерваторія імені М. В. Лисенка (нині Львівська національна музична академія) відіграла значну роль у розвитку гітарної освіти. У 1962 році відділ народних інструментів було перетворено на кафедру народних інструментів. Викладання гри на гітарі здійснював засновник відділу Г. Казаков, який, хоча й не був професійним гітаристом, активно використовував педагогічні принципи свого наставника М. Геліса. З його класу вийшли видатні музиканти та викладачі класичної гітари, такі як Вікторія Сидоренко, Тетяна Литовченко та інші.

Продовження розвитку класу гітари у Львівській консерваторії було доручено найкращій випускниці Г. Казакова – В. Сидоренко. З 1989 року вона зосередила свої зусилля на усуненні недоліків у системі інструментальної гітарної освіти. Завдяки її активній педагогічній, науковій та громадській діяльності клас гітари Львівської консерваторії досяг високого професійного рівня та здобув міжнародне визнання.

За словами М. Михайленка, з 1975 року кількість студентів-гітаристів у Київській консерваторії зросла завдяки діяльності М. Давидова, який очолив кафедру народних інструментів. Після раптової смерті Я. Пухальського у 1979 році клас гітари перейшов під керівництво його учня М. Михайленка. У цей час активність гітаристів у виконанні значно зросла. Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах, що відбувся у 1978 році, виявив молодих та перспективних музикантів-гітаристів. Зросла кількість запрошень іноземних артистів, що сприяло популяризації українського професійного виконавства. Викладання гри на гітарі стало більш активним у музичних школах та училищах. Видавництво «Музична Україна» випустило ноти для юних гітаристів та професійних виконавців [16, с.48].

М. Михайленко виокремив негативні тенденції, які мали місце в ці роки і гальмували розвиток гітарної педагогіки та виконавства в Україні. Зокрема:

— у багатьох музичних навчальних закладах гру на гітарі викладали не спеціалісти з цього інструмента, а викладачі інших музичних дисциплін. Значне зменшення кількості бажаючих навчатися на деяких інструментах (балалайці, домрі тощо) змушувало викладачів переходити до навчання гри на популярному інструменті – гітарі. Це призвело до зниження професійного рівня учнів та негативно вплинуло на авторитет гітари як музичного інструмента;

— випускники ДМШ з класу гітари намагалися вступити до Київської консерваторії, не закінчивши музичного училища та не маючи достатньої підготовки для навчання у спеціалізованому закладі вищої освіти, внаслідок чого отримували незадовільні оцінки при вступі;

— відчувався брак концертного репертуару. Такі твори, як «Концерти для гітари з оркестром» Б. Асаф'єва та М. Речменського, не публікувалися, хоча їх включали до обов'язкової програми. Якість перекладів та аранжувань була незадовільною;

— гітаристам не вистачало знань про історію розвитку музичного інструмента, його еволюцію, а також про видатних виконавців, композиторів і стан гітарного мистецтва як в Україні, так і за її межами;

— спостерігалася нестача якісних музичних інструментів та струн. Спроби вирішити проблему дефіциту гітар здійснювалися на Житомирській, Чернігівській та Ізяславській фабриках музичних інструментів, проте якість продукції не відповідала вимогам. Більшість гітар, що виготовлялися на цих фабриках, були семиструнними, тоді як у навчальних закладах та аматорських колективах використовувалися шестиструнні гітари. Струни, які продавалися, переважно були

металевими, хоча для початківців рекомендувалося використовувати нейлонові, а для класичної гітари струни повинні були бути виключно нейлоновими [16, с. 25].

Музичні училища відіграли важливу роль у розвитку гітарної освіти. В. Сидоренко зазначає, що в становленні гітарної освіти Житомирського музичного училища брали участь О. Колоней, Ю. Потапович та О. Чепель. Проте викладання гри на гітарі не було стабільним. З 1981 року класом гітари почав керувати відомий в Україні спеціаліст О. Ходаковський, представник харківської гітарної школи, учень В. Петрова, лауреат міжнародних конкурсів та голова Асоціації гітари обласного відділення Національної Всеукраїнської музичної спілки. Він сприяв підвищенню професійної майстерності гітаристів і популяризації класичної гітари в Україні [21, с. 82].

На початку 1970-х рр., завдяки зусиллям завідувача відділу народних інструментів О. Красношлика, клас гітари був відновлений у Дніпропетровському музичному училищі. У цей час значний внесок у розвиток гітарного мистецтва зробив В. Пікінер. Серед численних учнів особливо виділялися лауреати міжнародних конкурсів Ю. Радзецький та А. Кудрявцев, причому Ю. Радзецький згодом став керівником класу гітари.

Окрім розвитку професійного виконання на гітарі, у Харкові виник аматорський рух гітаристів. В. Сидоренко зазначає, що перший клуб любителів гітари, не лише в Україні, а й у Радянському Союзі, був заснований у 1960 році І. Баланом. Він активно популяризував гру на гітарі, сприяв розвитку гітарного виконавства та педагогіки, а також сприяв формуванню майстрів з виготовлення гітар, таких як В. Третьак і В. Олійниченко. На думку В. Сидоренко, «ця організація стала осередком розвитку гітарної культури Харкова, а виконавська школа в місті вважалася однією з найкращих в Україні» [21, с. 78].

Отримати вищу музичну освіту в Харкові гітаристи змогли в 1970-х роках, коли в Харківському інституті культури (тепер Харківська державна академія культури) було відкрито клас гітари. Першими викладачами в цьому класі стали Борис Шопен і Віталій Петров. З 1989 року навчання гри на гітарі також розпочалося в Харківському державному інституті мистецтв (тепер ХНУМ імені І. П. Котляревського). Клас гітари заснував Володимир Доценко, який очолив харківську гітарну школу та став провідним фахівцем у галузі гітарного мистецтва та освіти в Україні. Завдяки зусиллям В. Доценка, у 1998 році на струнному відділі Харківської спеціальної середньої музичної школи-інтернату було відкрито клас гітари.

У цей період була видана нотна та методична література для гітари. Зокрема, К. Смага випустив серію збірників, серед яких «Українські народні пісні», «П'єси для шестиструнної гітари», «Сучасні пісні у перекладенні для шестиструнної гітари» та інші. У 1972 році видавництво «Музична Україна» опублікувало книгу І. Кузнецова «Техніка гри на шестиструнній гітарі», а в 1988 році вийшов його методичний посібник «Гами й арпеджіо на шестиструнній гітарі».

У другій половині ХХ століття вітчизняні гітаристи досягли значних успіхів, серед них можна виділити П. Полухіна, В. Петренка, В. Жадька, А. Остапенка, А. Шевченка, В. Доценка, О. Виноградова та інших.

Петро Полухін є першим гітаристом, який отримав звання заслуженого артиста України, соліст Київської філармонії та артист Будинку органної і камерної музики в Києві, виконавець 15 сольних програм з якими гастролював по території різних міст Європи — Польщі, Фінляндії, колишній Югославії, Чехословаччині, Монголії та Німеччині.

Першим гітаристом, який став народним артистом України є Валерій Петренко, крім того, він соліст Київської філармонії та Укрконцерту, виступав з гастролями у багатьох країнах колишнього СРСР, а також у

тодішній Югославії, Греції, Італії, Іспанії, Бельгії, Норвегії, Португалії, Франції, Нікарагуа, Кампучії (тепер Камбоджа) та Кубі.

Серед інших гітаристів можна виділити: Вікторію Жадько, яка здобула перемогу на міжнародному конкурсі гітаристів у 1988 році та успішно виступала в ролі диригента; Андрія Остапенка — лауреата міжнародного конкурсу гітаристів, що відбувся в Хмельницькому у 1995 році, отримавши 2-у премію; Володимира Доценка — заслуженого артиста України та соліста і акомпаніатора ансамблю «Калинка» Кримської філармонії; Олександра Винограда — артиста Квартету гітаристів Харківської філармонії, також він створив новий вид гітари — «Восьмиструнну гітару системи О. Винограда».

Анатолія Шевченка вважають одним із перших виконавців, які на великій сцені представили мистецтво фламенко. Він є автором оригінальних творів для гітари, книги «Неприборкане фламенко», а також солістом Одеської філармонії, який має численні записи на радіо та телебаченні. Крім того, він став лауреатом I Міжнародного конкурсу композиторів «Гітара Мікрокосмос», що проходив у м. Естергом, Угорщина, у 1987 році.

Отож, в ході першого етапу інструментальна гітарна освіта зайняла своє місце в системі музичної освіти. Скасування заборони на викладання музичного інструмента у вищих навчальних закладах (1958 р.) сприяло повноцінному розвитку гітарної освіти. У музичних училищах та закладах вищої освіти почали відкривати класи гітари, а кількість абітурієнтів-гітаристів зростала. Вітчизняні артисти демонстрували свої виконавські досягнення. В цьому періоді система гітарної освіти розвивалася завдяки згаданим вище викладачам-ентузіастам.

Другий етап четвертого періоду, згідно концепції А. Коваленка [13] — 1991–2000 рр. Він відзначається розвитком національної музичної

культури, пошуками шляхів міжнародної співпраці та підвищенням професійного рівня гітаристів.

З моменту здобуття Україною незалежності у 1991 р. гітарна освіта отримала сприятливі умови для свого розвитку. Зросла кількість творів, створених вітчизняними композиторами; почали організовувати гітарні конкурси та фестивалі; українські виконавці стали частіше брати участь у міжнародних конкурсах; з'явилася можливість публікації нот та методичної літератури; продовжувалося відкриття класів гітари в навчальних закладах, а також захист дисертацій.

Відкриттю класу гітари в Сумському державному музичному училищі імені Д. С. Бортнянського (нині Сумське вище училище мистецтв і культури імені Д. С. Бортнянського) сприяла Тетяна Литовченко. Випускниця Луганського музичного училища та Львівської консерваторії під керівництвом професора Г. Казакова, вона продовжила кращі традиції вітчизняної музичної культури та започаткувала курс методики навчання. Серед випускників Тетяни Литовченко є багато лауреатів регіональних, всеукраїнських та міжнародних конкурсів, які продовжують розвивати українське гітарне мистецтво.

Відокремлення кафедри струнно-щипкових інструментів Донецької державної музичної академії імені С. С. Прокоф'єва від кафедри народних інструментів у 1992 році, за словами В. Сидоренко, стало важливим кроком у розвитку струнних народних інструментів в академічному напрямі. Викладання гри на гітарі здійснювали відомі музиканти, зокрема завідувач кафедри В. Івко, який, хоча й є домристом, завдяки своєму широкому музичному кругозору надавав консультації студентам, що грали на різних інструментах, а також старший викладач П. Іванніков. Серед учнів П. Іваннікова багато лауреатів всеукраїнських та міжнародних конкурсів, таких як О. Білодід, Р. В'язовський, Т. Іванніков, А. Майборода,

Д. Мельников, Є. Мітін та інші, які брали участь у міжнародних конкурсах у різних країнах, зокрема в Австрії, Болгарії, Іспанії та Італії [13, с.82].

Одеська консерваторія (нині Одеська національна музична академія ім. Нежданової) зробила значний внесок у розвиток гітарної освіти, започаткувавши клас гітари у 1992 році. Як зазначає В. Сидоренко, на початковому етапі викладання гітари здійснювали заслужений працівник культури Автономної республіки Крим Б. Демидов (Сімферополь) та В. Жадько (Київ). З 1994 року клас гітари очолила О. Хорошавіна, талановитий і перспективний викладач. Вона є випускницею Донецького музичного училища (клас М. Пипенка) та Воронежського інституту мистецтв (клас С. Корденка). О. Хорошавіна активно сприяла підвищенню академічного статусу класичної гітари, брала участь у численних міжнародних конкурсах і фестивалях, а у 2004 році організувала перший міжнародний молодіжний фестиваль класичної гітари в Одесі [13, с. 81].

Протягом означеного періоду в Україні активно розвивалося ансамблеве виконання на гітарі. Одним із перших гітарних ансамблів, який активно гастролював, став «Аморато» (художній керівник і диригент В. Козлін, професор кафедри інструментального та оркестрового виконавства Інституту мистецтв Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова). Цей ансамбль діяв при Міжнародному центрі культури й мистецтв «Жовтневий» і здобув лауреатство на чотирьох всесоюзних та міжнародних конкурсах і фестивалях, провівши понад 500 концертів в Україні та за кордоном. Квартет гітаристів «Київ», що працював при Національній філармонії України (з 1992 року керівник – заслужений артист України В. Шаруєв), став лауреатом Республіканського конкурсу виконавців на народних інструментах (Івано-Франківськ, 1986, I-а премія) та фестивалю «Гітара світу» (Франція, 1998). Зразковий ансамбль гітаристів «Фортуна» (керівник – кандидат педагогічних наук, відмінник освіти України, доцент кафедри музичного мистецтва Академії

керівних кадрів культури та мистецтв В. Грищенко працював у Будинку дитячої та юнацької творчості Голосіївського району Києва і став лауреатом міжнародних конкурсів та фестивалів. Значних успіхів досяг Одеський гітарний дует у складі О. Хорошавіної та Л. Кабур, який отримав диплом на Міжнародному конкурсі у Віареджіо (Італія, 1998). Гітарний дует братів А. та П. Іваннікових також зробив важливий внесок у розвиток гітарного ансамблевого виконавства: вони виступали в Полтавській філармонії та підготували 50 програм для Донецького телебачення під назвою «Люблю я струн гитарный звон».

Свідченням ефективного розвитку вітчизняного гітарного мистецтва та освіти є створення в столиці Асоціації гітаристів при Національній всеукраїнській музичній спілці (голова К. Чеченя) у листопаді 2000 року. До її складу увійшли: викладач Київського інституту музики ім. Р. М. Глієра Ольга Ракова, народний артист України Валерій Петренко, а також молоде покоління — Аліна Бойко, Оксана Шеляженко, яка згодом досягла успіху в Німеччині, учениця О. Ракової, а нині — доцент і кандидат мистецтвознавства Олена Дроздова та інші талановиті гітаристи.

Діяльність Асоціації швидко поширилася за межі Києва, до неї приєдналися відомі виконавці та педагоги з різних регіонів України: заслужений артист України, професор Харківського національного університету мистецтв ім. І. Котляревського Володимир Доценко, доцент Донецької музичної академії ім. С. Прокоф'єва Павло Іванніков, професор Одеської державної академії ім. А. Нежданової Олена Хорошавіна та багато інших відомих гітаристів.

Серед чинних і почесних членів Асоціації гітаристів НВМС нині є також відомі зарубіжні музиканти з різних країн Європи, а також зі Сполучених Штатів Америки та Канади. За час своєї діяльності Асоціація організувала концертні заходи, такі як «Гітарні перспективи», «Педагог і

його учні», «Пані гітара», «Гітарна фієста», а також серію майстер-класів під назвою «Перша міжнародна академія гітарного мистецтва».

Отже, протягом другого етапу гітарної освіти було досягнуто значного прогресу, що підтверджується успіхами українських виконавців на міжнародних та національних конкурсах. Нове покоління викладачів гри на гітарі більш детально досліджує можливості цього музичного інструмента та його потенціал. Конкуренція на всеукраїнських і міжнародних конкурсах стимулює молодь вдосконалювати свої вміння та навички, а також вивчати досвід міжнародних учасників. Через соціально-економічні обставини найкращі українські гітаристи виїжджають за кордон, проте продовжують створювати твори на українську тематику та приїжджають в Україну з концертами.

П'ятий період, за А. Коваленком, триває від 2001 р. і до сьогодні. Він відзначається діяльністю Асоціації гітаристів, яка стала початком нової етапу в історії розвитку вітчизняної гітарної освіти. У березні 2006 року, за рішенням Дніпропетровської обласної ради, була створена Дніпропетровська консерваторія ім. М. Глінки шляхом реформування Дніпропетровського обласного музичного училища ім. М. І. Глінки. У цій установі класичну гітару викладають Ю. Радзецький, А. Жерздев та Ю. Коральова.

Україна займає провідну позицію у проведенні фестивалів гітарного мистецтва. Раніше фестивалі проходили в Маріуполі, у Будинку культури «Азовсталь» (організатор Б. Ісаєнко), а також у Полтаві та Донецьку (організатори А. Іванніков і П. Іванніков), у Дніпропетровську (організатор М. Флейтман) та в Києві (організатор П. Полухін). У 2004 році в Києві відбувся Міжнародний фестиваль гітарної музики «Київ – 2004» (організатор А. Остапенко).

Важливим аспектом розвитку гітарної освіти є проведення майстер-класів в рамках конкурсів та фестивалів, організованих як

вітчизняними, так й іноземними фахівцями. Це надає молодим виконавцям можливість ознайомитися з останніми досягненнями у виконавському мистецтві та методичними аспектами гри на гітарі.

Численні талановиті українські виконавці здобувають призові місця на міжнародних конкурсах і гастролюють по країнах Європи, підвищуючи музичний авторитет та імідж України. Серед них особливо відзначаються — Е. Ізмайлова, Б. Бельського, У. Мачневу, а також представників діаспори — В. Осередчука та Л. Вітошинського.

Варто звернути увагу на шлях професійного становлення відомих українських гітаристів. Наприклад, Е. Ізмайлов, який народився в Узбекистані, повернувся на батьківщину своїх батьків у село Фонтани під Сімферополем на початку 1990-х років. Він самостійно освоїв техніку гри на електрогітарі та розширив можливості інструмента, впровадивши новий прийом гри «теппінг». Е. Ізмайлов активно виступав як з різними колективами, так і сольо. Він брав активну участь у конкурсах і фестивалях, став лауреатом першої премії Європейського міжнародного конкурсу гітаристів у Лозанні (Швейцарія, 1991) та виступав на джазових фестивалях у Польщі, Латвії, Росії, Фінляндії, Німеччині, Норвегії, Франції, Італії, Австрії, Швейцарії, Швеції, Голландії та Англії. У 1995 році Е. Ізмайлова обрали членом президії Джазової асоціації України. У 2009 році гітарист отримав звання «Народний артист України».

Б. Бельський — лауреатом багатьох всеукраїнських та міжнародних конкурсів. У 2001 році він став членом асоціації гітаристів Національного Всеукраїнського музичного союзу, а з 2003 року увійшов до її президії. У тому ж році його призначили музичним керівником, аранжувальником та виконавцем Київського театру поезії та пісні. З 2006 по 2009 рік він обіймав посаду головного диригента Київського гітарного оркестру при Асоціації гітаристів НВМС. У 2014 році Б. Бельський став художнім

керівником та диригентом Оркестру гітаристів Києва «ПектораL», який є лауреатом численних міжнародних конкурсів. Він також активно брав участь в організації та проведенні міжнародних конкурсів і фестивалів, а також був членом журі міжнародних конкурсів в Україні, Румунії та Болгарії. Як композитор, Б. Бельський публікував свої роботи в Україні (Київ, Донецьк) та за кордоном (Білорусь). Його твори були надруковані у збірках українських композиторів, а також у видавництві «Музична Україна». Він отримав диплом на Міжнародному Інтернет-конкурсі творів для ДМШ «Сім нот – шість струн» (Білорусь, 2005). В амплуа соліста гастролював по Україні та за кордоном, виступаючи разом із дружиною в дуеті «Бельканто».

Цінним для дослідження є життєтворчість У. Мачневої, професійної виконавиці (лауреатки всеукраїнських та міжнародних конкурсів) і композиторки, яка під час навчання гастролювала в багатьох країнах Європи, зокрема в Бельгії, Німеччині, Болгарії, Угорщині, Польщі, Швейцарії та Чехії, а також у США. У 1996 році вийшла друком її збірка нот під назвою «Чарівна країна». У 1998 році американське видавництво «Mel Bay Publications, Inc.» опублікувало твір У. Мачневої «Українська фантазія» у збірці «Exotic Guitar». Інші твори талановитої гітаристки також здобули популярність, зокрема варіації на тему української народної пісні «Несе Галя воду», диптих «Враження» («Молитва», «Сумніви»), прелюдія та сонатина-п'єкколо, присвячені Лео Брауеру, п'єса «Лорелея», а також сюїти «Образи», «Сон мандрівника» та інші. Після завершення навчання в класі гітари та композиції У. Мачнева працювала викладачем гри на гітарі в Харківській школі мистецтв №3 та Харківській державній академії культури. З 2008 року вона проживає в США.

Особливої уваги заслуговує Володимир Осередчук (1910–1988), який є автором п'яти музично-педагогічних збірок для навчання гри на гітарі: «Українські стрілецькі пісні на гітарі» (1969), «Улюблені мелодії» (1971),

«Пластові й повстанські пісні» (1972), «20 коломийок на гітару» (1973) та «Звуки України» (1974).

Лео Вітошинський (1941-2008) народився у Відні, але його коріння походять з України, так як його батьки родом з Тернопільської області. Після навчання у Віденській академії музики він продовжував вдосконалювати свої навички гри в Іспанії. З 1964 року він працював професором в консерваторії Граца (Австрія). У 1968 році він став переможцем Міжнародного конкурсу гітаристів в Олександрії (Італія), а в 2001 році отримав звання «Заслужений артист України». Л. Вітошинський був першим виконавцем твору “Думка” німецького композитора Р. Льойкауфа, “Туцільської рапсодії” та “Шепоту хвиль” українського композитора А. Андрушка. Як соліст він гастролював у багатьох країнах Європи, Близького Сходу, Далекого Сходу, Південної та Північної Америки, а з 1990 року щорічно виступав в Україні. Л. Вітошинський, почесний професор Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка, а також засновником Міжнародної премії в Україні для вітчизняних артистів, яка названа на його честь. До того ж, Л. Вітошинський є автором книги «Про мистецтво гри на гітарі» (2006; переклад з німецької Л. Мельник).

Таким чином, у п'ятому періоді гітарна освіта отримала розвиток завдяки видатним особистостям: Е. Ізмайлову, Б. Бельському, У. Мачневій, а також представникам діаспори – В. Осередчуку та Л. Вітошинському.

1.3 Дидактична спрямованість гітарного мистецтва на сучасному етапі

Гітарне мистецтво займає важливе місце в сучасній музичній освіті завдяки своїй універсальності, популярності серед молоді та широким можливостям для самовираження. Дидактична спрямованість цього напряму в освіті охоплює як технічні аспекти, так і творчий розвиток

особистості. На сучасному етапі вона характеризується наступними ключовими напрямками:

1. *інтеграція традицій та інновацій.* Традиції: основою навчання є класична техніка гри, що забезпечує високу професійну базу. Вивчення творів класичних композиторів допомагає учням освоїти канони виконавської майстерності. Інновації: включення сучасних музичних жанрів (джаз, фламенко, поп, рок) та використання цифрових технологій (онлайн-курси, навчальні програми).

2. *Удосконалення технічних навичок.* Гітарне мистецтво акцентує увагу на розвитку: техніки пальців (арпеджіо, легато, піццікато тощо), ритмічної чутливості та інтерпретаційної точності. Здатності адаптуватися до різних типів гітар (класична, електрична, акустична).

3. *Розвиток креативності.* Навчання гітарному мистецтву виходить за межі технічних вправ — учнів заохочують до імпровізації (вивчення джазових та етнічних стилів, що вимагають нестандартного підходу до музики), композиції (створення власних музичних творів, що розвиває розуміння музичної форми), аранжування музичних творів (робота з адаптацією існуючих мелодій під гітару (переклади класичних творів або сучасних хітів). Цей аспект сприяє формуванню музичного мислення і стимулює творчий підхід до виконавства.

4. *Педагогічна адаптація.* Сучасна дидактика орієнтована на індивідуалізацію навчання. Гнучкість підходів: методика підбирається відповідно до вікових особливостей, рівня підготовки та музичних уподобань учня. Мотивація: використання популярного репертуару допомагає утримувати інтерес учнів.

5. *Використання цифрових технологій.*

Онлайн-платформи, відео-уроки доступ до відеоуроків, інтерактивних курсів, нотних архівів та програми для тренування гри на гітарі

(наприклад, Guitar Pro, Yousician) розширюють можливості навчання, роблять його доступнішим і цікавішим для молоді.

6. *Роль ансамблевого виконання.* Особливий акцент робиться на ансамблевій грі (дуети, тріо, оркестри гітар), яка розвиває: вміння співпрацювати в колективі, почуття відповідальності за спільний результат, музичний слух та гармонійне мислення.

7. *Формування ціннісних орієнтирів.* Гітара, як інструмент, сприяє вихованню естетичного смаку, наполегливості, дисципліни та любові до музики. Навчання гітарному мистецтву допомагає виховати цілісну особистість, здатну до самореалізації у мистецтві.

8. *Професійна підготовка:* Гітарне мистецтво у навчальних закладах включає: підготовку до виконавських конкурсів і фестивалів, роботу з музичним аналізом, інтерпретацією та публічними виступами, вивчення історії гітарного мистецтва.

Гітарне мистецтво відіграє важливу роль у формуванні творчих здібностей підлітків завдяки його унікальним можливостям впливу на емоційний, інтелектуальний і творчий розвиток. Володіння грою на гітарі сприяє не лише технічному вдосконаленню, але й розкриттю особистісного потенціалу учня, формуванню креативності, комунікативних навичок і здатності до самовираження.

Гітара має доступну техніку гри та широкий репертуар, що робить її ідеальним інструментом для розвитку творчих здібностей. Учні можуть обирати між класичними творами, джазом, фламенко, роком чи поп-музикою, що стимулює інтерес і бажання експериментувати. Гітара стає засобом самовираження, що допомагає підліткам знаходити власний “голос” у музиці.

Гітарне мистецтво сприяє розвитку емоційної інтелектуальності через музичну інтерпретацію. Виконання творів різного характеру розвиває здатність підлітків передавати емоції, розуміти їхній зв'язок із музикою.

Важливим є і емоційне звільнення, адже, гра на гітарі дозволяє знижувати стрес, дає можливість висловлювати свої почуття через музику.

Гітара сприяє соціалізації підлітків через групову діяльність — ансамблеві виступи та гра в музичних гуртах створюють середовище, де учні розвивають комунікаційні навички. Крім того, концерти та участь у конкурсах формують у підлітків упевненість у собі та здатність виступати перед аудиторією.

Загалом, навчання гри на гітарі сприяє формуванню у підлітків естетичного сприйняття музики, здатності до музичного аналізу і критичного мислення, розуміння різноманітності стилів і культур.

Можна підсумувати, дидактична спрямованість гітарного мистецтва сьогодні базується на гармонійному поєднанні традиційного підходу та сучасних освітніх тенденцій, що робить його важливим інструментом у вихованні нового покоління музикантів.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО МИСТЕЦТВА ГРИ НА ГІТАРІ

Для більш детального вивчення основних тенденцій вітчизняного мистецтва гри на гітарі потрібно провести історіографічний аналіз його витоків. На території України з давніх-давен користувалися популярністю струнні музичні інструменти. Багато з них були імпортовані з інших країн, тоді як деякі мали місцеве походження. Появу та еволюцію гітароподібних інструментів в Україні розглядає у своїй науковій розвідці М. Михайленко. Дослідник особливо акцентує увагу на таких музичних інструментах, як кобза, віуела, лютня, торбан та бандура. За словами М. Михайленка, ці інструменти були привезені козаками, які, повертаючись з військових походів, приносили з собою цікаві новинки з інших країн [16].

У статті «Козацька гітара» І. Шрамко повідомляє, що експедиція Музею народної архітектури та побуту виявила в Карпатах музичний інструмент, який зберігається під назвою: «Ручні басы роботи невідомого майстра з Рахівського району Закарпатської області, ХІХ століття». Дослідник зазначає, що в західному регіоні України «ручні басы» виготовлялися з явору, смереки та граба, мали 3–5 струн, виготовлених з кінського волосся, і гра на цьому інструменті супроводжувала спів і танець. Важливим є той

факт, що на картинах XVIII–XIX століть часто можна побачити козака, який грає на такій «гітарі» [30, с. 40].

Відомий шаблон «Козак Мамай» у різних варіаціях зображує інструмент, схожий на гітару, вієлу або кобзу. Це важливий аспект для розуміння поширення гітари в Україні, оскільки вважалося, що цей музичний інструмент став популярним лише на початку XX століття [25, с. 40]. Цінні відомості про ще один інструмент, подібний до гітари, наводить Г. Хоткевич у своїй книзі «Музичні інструменти українського народу». У ній згадується «квінтарна», але, окрім того, що її назва походить від музичного терміна, більше інформації про неї немає. Проте О. Левицький також згадує про «квінтарну»: описуючи двір українського шляхтича XVI століття, автор зазначає, що в спальні господаря зазвичай висіла на стіні квінтарна та турецька кобза [Шрамко, с. 40].

В цьому контексті виникає слушне питання: якщо перші свідчення про наявність гітари в Україні датуються XVI століттям, чому ж назва цього музичного інструмента не зустрічається в усній народній творчості. Натомість, у фольклорі згадуються кобзи, бандури та бандурки. Як зазначає І. Шрамко: «на території України кобзою називали як клавішну ліру, так і дуду, а також бандуру, поряд з іншими лютнеподібними інструментами; бандурою ж іменували інструмент з ладами та без них, виготовлений з двох плоских дек та обичайки, а також інструмент без приструнків, що мав лише струни по ручці та лади» [25, с. 40].

Отже, гітарне мистецтво в Україні розвивалося на фоні популярності струнних народних інструментів. Серед кобзи, віуели, лютні, торбана, квінтарни та бандури, гітара також знайшла своє місце. Протягом тривалого часу (з XIII до XVIII століття) гітару не вдавалося чітко ідентифікувати, оскільки існували загальні назви для музичних інструментів, що мали схожий вигляд. Кобзою називали клавішну ліру, дуду, бандуру та інші лютнеподібні інструменти, тоді як бандурою

вважався інструмент з ладами та без них, виготовлений з двох плоских дек і обичайки. На розвиток вітчизняної гітарного мистецтва суттєво вплинули видатні виконавці, композитори та педагоги, які спеціалізуються на грі на гітарі. Розглянемо детальніше усі ці вектори.

2.1. Виконавська творчість провідних гітаристів

Давні українські традиції гітарного музикування, йдуть від творчості відомих у XVIII-XIX ст. музикантів, гітаристів-віртуозів та композиторів. Одним із перших українських гітаристів вважають *Івана Хандошка* (1747–1804), який був не лише виконавцем, а й автором численних творів для гітари. Дослідниця В. Сидоренко підкреслює, що, навчаючись у італійського скрипаля Тіто Порто, він став одним із найвидатніших скрипалів-віртуозів свого часу. Проте музикант також виявив себе як талановитий гітарист і композитор, чиї гітарні композиції вражали його сучасників. І. Хандошка вважають одним із основоположників струнної сонати та концертних варіацій на народні теми [21, с. 34].

Майстерним виконавцем на скрипці та гітарі був *Гавриїл Рачинський* (1777–1843), який народився в Новгород-Сіверському Чернігівської області. Він був сином А. Рачинського, композитора і диригента капели К. Розумовського, що походив з Великих Мостів Львівської області. Музичну освіту Г. Рачинський отримав під керівництвом А. Веделя в Києво-Могилянській академії, де навчався з 1789 по 1795 рік. Він активно гастролював, виступаючи з концертами в Києві, Полтаві та Харкові. У його творчому доробку є варіаційні цикли та оригінальні твори, зокрема фантазія «На березі Десни» для семиструнної гітари [21, с. 34].

Подальший розвиток гітарного мистецтва в Україні, на думку В. Сидоренко, був зумовлений впливом традицій російської школи, що призвело до популяризації виконання на семиструнній гітарі, зокрема завдяки діяльності відділень ІРМТ в Наддніпрянській Україні (за винятком

Одеси). Водночас, перевага аматорського музикування та музичної освіти на шестиструнній гітарі в західноукраїнських регіонах стала можливою завдяки фахівцям з Австрії, Польщі та Чехії (окрім Закарпаття). Серед небагатьох нотних зразків українського гітарного мистецтва XIX століття В. Сидоренко виділяє збірку «15 пісень для голосу з гітарою», «Вальс» та композицію «Моя вечірня зірка» І. Воробкевича [21, с.35].

У XIX столітті вітчизняне гітарне мистецтво яскраво представляв український гітарист польського походження *Марк Соколовський* (1818–1883), який народився в місті Погребище на Житомирщині. З шести років він почав вивчати гру на гітарі, а свою концертну діяльність розпочав у 1841 році в Житомирі. Після успішного дебюту відбулися концерти в переповнених залах Вільно, Києва та Одеси. Незважаючи на успіх своїх виступів, М. Соколовський усвідомлює, що для закріплення популярності необхідна наполеглива праця над удосконаленням техніки гри на улюбленому інструменті, а також підбором і відпрацюванням репертуару. Тому він повертається на батьківщину і протягом кількох років активно займається гітарою.

З 1858 року він активно гастролював за кордоном, відвідуючи такі міста, як Відень, Париж, Берлін, Лондон, Мілан та інші. М. Соколовський отримав численні позитивні відгуки в пресі: в Німеччині його називали «великим артистом», у Франції – «Паганіні гітари», а в Англії – «королем гітари». У 1859 році артист виступав у Карловому театрі у Відні. Під час цього заходу маестро отримав диплом, у якому його назвали першим гітаристом Європи. У його репертуарі, окрім сольних творів, були також композиції для фортепіано, квінтету та вокалістів [21, с.35].

Отже, гітарне виконавство на початку XX століття поступово досягає нового, більш високого рівня. Репертуар інструмента зазнає оновлення, з'являється більше академічної музики, що сприяє професіоналізації гітарного мистецтва в Україні. Так званий «радянський період» у розвитку

гри на гітарі запам'ятався видатними іменами виконавців та педагогів, які стали основоположниками сучасних виконавських традицій і розробниками методик гри.

Подальший розвиток виконавських традицій гітарного мистецтва в Україні та їх інтеграція в систему професійної мистецької освіти пов'язані з діяльністю заслуженого діяча мистецтв України, професора *Марка Геліса* (1903-1976). Він був організатором і першим викладачем класу народних інструментів спочатку в Музичному технікумі (1924 р.), потім у Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка (1928 р.), а з 1934 року – на відділі, згодом – на кафедрі народних інструментів Київської консерваторії. Першими представниками київської гітарної школи під керівництвом М. Геліса стали Ян Пухальський (1923-1979) та Костянтин Смага (1912-1985) - солісти Українського радіо.

У період радянського «застою» 1970-1980-х років, зокрема в культурній сфері, новим етапом у розвитку гітарного мистецтва стало виникнення естрадно-джазової традиції. Одним із її основоположників був *Володимир Манілов* (1940-2003), учень К. Смаги. Варто також згадати про справжнього «титана» гітарної джазової традиції в Україні — першого викладача гітари на естрадно-джазовому факультеті київського училища ім. Р. Глієра *Володимира Молоткова* (1947-2005).

Яскравим представником одеської виконавської школи був *Анатолій Шевченко* (1938-2012) — віртуозний гітарист, композитор, музикознавець-дослідник, художник і поет. Він став одним із перших гітаристів на пострадянському просторі, який вивів культуру фламенко на професійну сцену, знайомлячи українського слухача з цим унікальним культурним феноменом.

Виконавське мистецтво харківської гітарної школи детально аналізує у своєму монографічному нарисі Ю. Ніколаєвська [18], в якому авторка висвітлює творчу діяльність найвидатніших її представників: *Бориса*

Шопена (1922-2005), *Олексія Мамона* (1924-2005), *Івана Балана* (1934-2011), *Віталія Петрова* (1938-2004), *Володимира Доценка* (нар. 1962 р.) та ін.

Львівська гітарна школа займає особливе місце, оскільки тісно пов'язана з сучасними тенденціями Європейської гітарної школи. Її заснування стало можливим завдяки професору *Георгію Казакову* (1914-1977) (клас М. Геліса), який у 1946 році очолив відділ народних інструментів у консерваторії. Серед його випускників, яких налічується понад 100, особливо варто відзначити *Вікторію Сидоренко* (1963-2014) – викладачку гітари та авторку численних наукових досліджень, включаючи методичну літературу для гітари (переклади, транскрипції).

Можна підсумувати, творчість видатних особистостей XIX століття, радянського періоду та років незалежності в гітарному мистецтві XX – XXI століть свідчить про те, що гітара не лише здобула популярність в Україні, але й отримала статус професійного, академічного та концертного інструменту. Історичне значення діяльності відомих українських гітаристів-виконавців полягає в тому, що вони підняли гітарне мистецтво на професійний рівень, інтегруючи світові виконавські традиції з національним інструментальним виконанням.

2.2. Композиторський та науково-методичний доробок гітарного мистецтва

Важливим наслідком успішного розвитку та подальшої академізації українських виконавських шкіл стало впровадження нових творчих напрямів у сфері вітчизняного музикознавства. Останні десятиліття відзначаються значною активізацією наукових досліджень, присвячених аналітичним, історичним, методологічним та комплексним аспектам гітарного мистецтва. Публікація статей, критичних нарисів, навчальних посібників, монографій та дисертаційних робіт набуває системного

характеру. Дисертації Т. Іваннікова [10], О. Кригіна [14], М. Михайленка [16], А. Коваленка [13], В. Сидоренко [21], В. Грищенко [6], В. Паламарчука [19] та ін. слугують основою для вивчення низки питань, зокрема: теорії музики та методів гітарної виконавської майстерності, традицій і тенденцій розвитку гітарного мистецтва, специфіки гітарного виконання, створення регіональних гітарних шкіл в Україні та інше.

Ґрунтовною є також і методична база гітарного мистецтва. Першим і найбільш значним посібником для гри на цьому інструменті став “Поученіє Хітари ведле Мих. Вербицького”³, ескіз якого зберігся у відділі рукописів бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника у Львові. Цей невеликий посібник, на думку дослідниці творчості М. Вербицького М. Загайкевич був: “складений композитором для своїх учнів та аматорів домашнього музикування. Тут викладені елементарні відомості з нотної грамоти, пояснюється музична термінологія, описані основні способи гри на гітарі. Все розраховано на початківців, які роблять перші кроки на шляху до засвоєння цього інструменту” [7, с. 13]. Крім теоретичної частини, до даного посібника входили вправи із засвоєння різних видів техніки з певним жанровим нахилом (вальс, козачок) та різних форм.

Значним досягненням першої третини ХХ ст. стали роботи Петра Агафошина, зокрема, його книга «Нове про гітару», видана в 1928 році. Вона познайомила читачів з історією гітари, творчістю А. Сеговії⁴ та творами іспанських композиторів для цього інструмента. У 1930 році П. Агафшин випустив сім альбомів «Репертуару гітариста», які містили вибрані твори з репертуару А. Сеговії. Ці збірки швидко здобули популярність, і репертуар вітчизняних гітаристів поповнився найкращими

³ Рукописний відділ Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (ЛНБ), ф.Консерваторії, 20/49, п.13.

⁴ Гастролі іспанського гітариста А. Сеговії в Києві в 30-х роках ХХ століття спонукали багатьох впливових діячів та музикантів переосмислити своє ставлення до гітари. Цей момент можна вважати ключовим у розвитку гітарного мистецтва в Україні та важливим стимулом для становлення професійної інструментальної гітарної освіти.

зразками світової класичної музики. Вагому роль у розвитку музично-педагогічної думки та формуванні методики викладання гри на гітарі відіграла «Школа гри на шестиструнній гітарі», опублікована П. Агафошиним у 1934 році. Ця книга, що об'єднала багатий викладацький досвід автора та враження від спілкування з маестро А. Сеговії, надихнула багатьох молодих виконавців на підвищення свого виконавського рівня та вказала правильний шлях до професіоналізму. Отже, ця вагома методична праця є однією з найкращих навчальних посібників для гітари 30-х років минулого століття, яка виконувала не лише функцію «Школи» в традиційному сенсі, а й слугувала репертуарною збіркою.

У 1950-х рр. завдяки зусиллям Я. Пухальського була видана перша в Україні «Методика викладання гри на гітарі», яка стала основним посібником для гітаристів-педагогів.

У період радянського «застою» 1970-1980-х років, зокрема в культурній сфері, новим етапом у розвитку гітарного мистецтва стало виникнення естрадно-джазової традиції. Одним із її основоположників був В. Манілов, учень К. Смаги. Його роботи, такі як «Буквар гітариста», «Твій друг гітара» та «Джаз у ритмі самби», здобули широку популярність. Книга «Учись акомпанувати на гітарі» вважається найзручнішим і найпопулярнішим самоучителем серед учнів-гітаристів; з 1983 по 2002 рік вона була перевидана шість разів, загальний тираж перевищив 400 тисяч примірників. Особливістю цього посібника є формат подання матеріалу у вигляді листування між викладачем і учнем, де вчитель детально пояснює складні теми, а учень ставить актуальні та корисні запитання. Весь теоретичний матеріал підкріплений музичними прикладами з відомих джазових, блюзових та рок-композицій, схемами, посиланнями та оригінальними завданнями, що сприяло величезній популярності цього видання.

В цьому контексті варто згадати й — В. Молоткова, першого викладача гітари на естрадно-джазовому факультеті київського училища ім. Р. Глієра. Він є автором кількох унікальних навчальних посібників, які стали основними для молодих гітаристів на всьому пострадянському просторі в умовах відсутності інших підручників, особливо західного походження. Серед його відомих праць — «Джазова імпровізація на гітарі» (1983 р.) та «Аранжування для гітари» (1997 р.). Завдяки його співавторству з В. Маніловим, у 1979 році була видана «Техніка джазового акомпанементу на шестиструнній гітарі», яка стала своєрідним містком між радянською естрадно-виконавською традицією та світовими джазовими традиціями.

Цінними є також публікації М. Михайленка: «Довідник гітариста» (1998 р.), «Методика викладання гри на шестиструнній гітарі» (2004 р.), «Методологія виконавської майстерності гітариста» (2009 р.). Багато його матеріалів були опубліковані в науково-методичних журналах США, Німеччини та Ірану.

Розвиток будь-якого виду музичного мистецтва не можливий без створення репертуару. Не виключенням в цьому відношенні є й гітарне. Одним з перших авторів композицій для цього інструменту був М. Вербицький, який здійснював транскрипції відомих творів європейських композиторів, komponував чисельні солоспіви (як на оригінальні теми, так і на теми відомих галицьких пісень, деякі з них — запозичені зі збірок В. Залеського — К. Ліпінського), які згодом ставали окремими номерами його народних комічних оперет. І хоча більшість із цих творів не збереглась, на основі єдиного рукописного гітарного збірника “Guitarre №16”[3] можна зробити певний аналіз тих основних стилістичних рис, якими збагатилась українська камерно-інструментальна музика 40-60-х рр. ХХ ст. Зокрема, так про цю збірку писав перший дослідник творчості М. Вербицького З. Лисько: ”Ноти на гітару (варіації,

марші, вальси, “Венецький карнавал”, школа на гітару та ін.) знаходяться в автографічній збірці “Guitarre №16”, проте в значній мірі це твори не оригінальні, а переробки чужих авторів” [15, с. 92].

Збірник “Guitarre №16” містить 32 твори, з яких 14 є інструментальними, а 18 – вокальними з супроводом гітари. У збірці М. Вербицького можна помітити, що він не боїться запозичувати теми для їх адаптації відповідно до власного задуму. Наприклад, він переробив «Серенаду» Ф. Шуберта для голосу з акомпанементом гітари, додавши український текст «Чулим серцем тя благаю». У перших двох розділах твору №4, що має назву «Variazioni», ті, хто знайомий з творчістю Л. Леньяні, можуть впізнати ор. 10 цього видатного італійського гітариста. Проте М. Вербицький не просто запозичив, а й переосмислив оригінал: він взяв тему (Scherzo) та першу варіацію і розвинув їх зовсім інакше. Варто зазначити, що він залишає першу варіацію майже недоторканою, тоді як тему подає у значно зміненому вигляді. Можливо, М. Вербицький не знав, що Скерцо з варіаціями – це специфічний прийом, адже автор передбачав виконання твору лише з використанням одного пальця лівої руки. Це пояснює відсутність у оригіналі Л. Леньяні акордів, які вимагали б принаймні двох пальців для їх притискання. М. Вербицький ж збагачує звучання теми, гармонізуючи мелодію більш витончено.

У спадщині композитора є також мішаний ансамбль “Серенада” для віолончелі в супроводі гітари та гімн “Ще не вмерла Україна” для голосу і гітари [21, с. 133].

XX століття стало часом значного збагачення репертуару для гітари, як завдяки оригінальним творам національних композиторів, так і через адаптації музики попередніх епох для цього інструмента. Вже у другій половині XX століття гітара здобуває статус повноправного учасника академічної культури. Її почали активно використовувати в усіх експериментальних течіях другої хвилі авангарду 1950–70-х років.

Творчість композиторів нового покоління базується на новому розумінні синтезу епох, стилів, напрямків і культур, що є характерним як для гітарної музики, так і для академічної музики загалом.

Крім традиційних за звучанням творів талановитих виконавців — К. Смагіна, О. Несміхи, П. Полухіна, К. Чечені, А. Шевченка, А. Бойко, С. Гуріна, Д. Панченка, П. Іваннікова та ін. — найважливішим надбанням вітчизняного гітарного мистецтва став творчий досвід професійних композиторів. Завдяки ініціативам українських віртуозів для гітари пишуть музику професійні митці: Л. Грабовський («Нічний блюз», «Танго і фокстрот», «Вшанування» (7 п'єс), «3 частини в старовинному стилі»), М. Дремлюга (соната), В. Камінський (Соната для гітари solo, Фантазія та fuga для гітари solo, «Спомин» для скрипки та гітари), Є. Мілка (соната), О. Щетинський («П'ять мініатюр для гітари», «Медитація для гітари») та ін.

Сучасні музичні твори висувають нові вимоги до виконавців, які повинні бути не лише технічно підготовленими, але й здатними інтерпретувати закладені композитором ідеї. Гітарний репертуар початку ХХІ ст. відзначається значними змінами в композиторській мові та жанрово-стильових аспектах. Творчість українських композиторів можна розглядати як приклад освоєння новітніх досягнень світового музичного мистецтва, що «пересаджує» інновації на національний ґрунт. Це призводить до збагачення існуючих жанрів і стилів, а також до яскравих експериментів у сфері стилю, жанру та засобів музичної виразності.

При аналізі творчості українських композиторів-гітаристів можна виявити кілька основних тенденцій. Серед них виділяються — наслідування традицій західних композиторів, а також вплив старовинної музики епохи Відродження та бароко на творчість вітчизняних авторів. Творчість українських композиторів-гітаристів охоплює широкий спектр

виконання: від дитячих творів до концертних композицій, призначених для висококваліфікованих професіоналів. Усе це створює сприятливі умови для подальшого розвитку українського гітарного виконавства.

Сучасні вітчизняні композитори активно розробляють нові форми та методи у своїй творчості. Поряд із використанням сучасних технік, митці прагнуть до синтезу різних жанрів і стилів, що є однією з характерних ознак постмодерного мистецтва. Розглянемо зазначені тенденції на конкретних прикладах.

Київський композитор і гітарист Олег Солов'яненко створив твір, оснований на іспанському фольклорі, використовуючи класичну форму фантазії. У своїй «Іспанській фантазії» він запозичив тему з опери «Кармен» Ж. Бізе, а також включив мелодико-ритмічний малюнок танцю «Сальвадор» та інші елементи.

Серед творів для гітари-соло, що належать Юрію Стасюку, який прагне популяризувати українську музику, зокрема гітарну, особливу увагу заслуговує цикл «6 сонат». У цих сонатах поєднуються строгі класичні форми з сучасною ритмікою та гармонією, що робить їх цікавими для навчального репертуару.

Також варто відзначити творчість композитора Юрія Радзецького, який об'єднує різні музичні стилі, такі як сучасна академічна музика, неокласика, неоромантика, авангард та постмодернізм.

Однією з характерних рис сучасної гітарної музики є поєднання елементів українського фольклору та класичного джазу. Ці особливості можна спостерігати у творах композиторів-гітаристів Ю. Стасюка, М. Вігули та А. Андрушка, які створюють музичні композиції для гітари-соло, гітарних ансамблів та інструментальних колективів з гітарою.

Коли мова йде про авторів сучасної гітарної музики, які поєднують джазові та українські народні мотиви, неможливо не згадати творчість композитора і гітариста Андрія Андрушка. Його «Фантазія на тему

української щедрівки «Чи дома, дома пан господар» для двох гітар втілює всі характерні риси жанру інструментальної фантазії, що включає імпровізаційність, чергування кількох музичних образів та свободу розвитку тематичного матеріалу. Окрім основи, взятої з фольклорного джерела, в творі також проявляються джазові виразні засоби, такі як різноманітні колористичні прийоми (гліси, підтягування струн із зміною звуковисотності, флажолети). Елементи джазової та імпровізаційної музики можна знайти і в «Диптиху» для двох гітар А. Андрушка, написаному в стилі джаз-ф'южн, який характеризується симбіозом джазу та різних напрямків сучасної музики (поп, рок, фолк тощо).

Джаз є улюбленим музичним стилем Михайла Вігули, і більшість його творів належить до джазового жанру, хоча він також часто черпає натхнення з українського фольклору. Одним із найвідоміших творів М. Вігули є «Джаз Фантазія №1» для соло-гітари. Імпровізаційний вступ, виконаний у повільному темпі, містить арпеджовані септакорди та нонакорди, а також хроматизовану мелодію в блюзовому ладі, що готує слухача до появи трьох різних тем, які контрастують за фактурою, темпом і колористичними прийомами. Перша тема вирізняється джазовим колоритом і характерною ритмікою, починаючись з флажолетів, а потім переходячи в акордовий виклад.

Серед сучасних українських гітаристів є частина молодії композиторської генерації — Б. Бельський, А. Бойко, В. Гоменюк, В. Куликовська, С. Самоткін, О. Соловяненко, К. Чеченя та інші. Їхні творчі здобутки охоплюють різні жанри і стилі, але їх об'єднує висока професійна майстерність у створенні сучасних творів для гітари, що відкриває нові перспективи для розвитку української гітарної музики.

ВИСНОВКИ

Дослідження розвитку вітчизняної гітарної освіти дозволяє більш ефективно визначити її вплив на творчі здібності учнів, зокрема, підлітків. Гітарне мистецтво, як дидактичний інструмент, не лише розвиває технічні вміння, а й є потужним чинником формування творчих здібностей підлітків. Воно сприяє емоційному, інтелектуальному та соціальному зростанню, допомагаючи підліткам знайти власний шлях у мистецтві та в житті.

У пропонованому магістерському дослідженні вперше у музикознавчій думці виявлено основні педагогічні принципи вітчизняних гітарних шкіл, що може допомогти майбутнім гітаристам застосовувати їх у своїй викладацькій діяльності, а також висвітлено дидактичну роль гітарного мистецтва на сучасному етапі. Зокрема:

— охарактеризовано шляхи й тенденції розвитку вітчизняного гітарного мистецтва у другій половині XIX - на початку XXI ст. як складової вітчизняної культури. Протягом другої половини XIX ст. гітарна освіта не мала системного підходу. На гітарі переважно грали львівські семінаристи, а також у домашніх умовах під час музикування. Опанувавши гру на гітарі на достатньому рівні, окремі талановиті музиканти-самоуки виступали з концертами та займалися приватним викладанням. Виступи іноземних виконавців відбувалися рідко і викликали великий подив, оскільки в українській музичній освіті гітара вважалася інструментом для аматорів, а не професіоналів. Однак, варто виділити декілька ключових постатей: І. Хандошка, Г. Рачинського, М. Вербицького та М. Соколовського.

Давні гітарні традиції істотно трансформувалися в гітарному мистецтві першої половини XX ст. Це сталося завдяки асиміляції нових підходів до методів іспанської гітарної школи, які були засвоєні шляхом тісної співпарці з А. Сеговією. У середині XX ст. перші досягнення на конкурсах

отримали молоді українські гітаристи, розширився класичний репертуар та відбулась ще більша популяризація цього музичного інструмента. У другій половині означеного століття конкуренція на національних та міжнародних конкурсах спонукає молодь покращувати свої вміння та навички, а також вивчати досвід учасників з інших країн. Через соціально-економічні умови багато талановитих українських гітаристів виїжджають за кордон, але продовжують створювати твори на українську тематику і повертаються в Україну з концертами. На початку XXI ст. гітарне мистецтво отримало домінуюче значення серед інших.

— Охарактеризовано особливості виконавської майстерності гітаристів на прикладі діяльності знакових постатей України. Історичне значення українських гітаристів-виконавців — І. Хандошка, Г. Рачинського, М. Соколовського, М. Геліса, В. Манілова, А. Шевченка, Б. Шопена, В. Петрова, В. Доценка, В. Сидоренка та багатьох ін. полягає в тому, що вони підняли гітарне мистецтво до професійного рівня, поєднуючи світові виконавські традиції з національними інструментальними практиками.

— Досліджено основні принципи навчально-методичного та наукового доробку українських гітаристів, їх виконавський репертуар. На межі XX - XXI ст. спостерігається суттєва активізація наукових досліджень, які присвячені аналітичним, методологічним, історичним, а також комплексним аспектам гітарного мистецтва. Публікація статей, навчальних посібників, монографій та дисертацій набув системного характеру. Так само важливого значення набуло створення репертуару. Крім традиційних за звучанням творів талановитих виконавців та педагогів найважливішим надбанням вітчизняного гітарного мистецтва став творчий досвід професійних композиторів.

— Визначено характерні особливості процесу розвитку основних осередків фахової гітарної освіти різних регіонів України впродовж другої половини ХІХ - початку ХХІ ст. Впровадження гітари в систему освіти музичних ВНЗ України у середині ХХ ст. виявилось унікальним феноменом для того часу та забезпечило появу перших поколінь професійних вітчизняних виконавців. Незважаючи на ідеологічні установки, що перешкоджали поширенню класичної гітари, у Київській та Львівській консерваторіях вже в 1950-х рр. функціонували класи гітари. Вони були організовані відомими музикантами — засновниками кафедр народних інструментів М. Гелісом та Г. Казаковим.

Ситуація була унікальна ще й тим, що ці події відбувалися майже синхронно із першим досвідом організації професійної вищої освіти в галузі гітарного виконавства у західноєвропейських країнах. Зокрема, на початку 1950-х рр. А. Сеговія, який активно сприяв цьому процесу у всьому світі, був запрошений у якості педагога до Музичної академії Кіджі (Сієна, Італія).

Гітарні класи, що функціонують в головних музичних академіях країни (Київській - з 1939, Львівській - 1946, Донецькій - 1977, Одеській - 1994, Дніпровській - 2004, Харківському університеті мистецтв - 1989), а також діють в інших інститутах, академіях культури та мистецтв, забезпечили появу нових виконавських сил, необхідних для масштабної професійної діяльності — організації концертів, фестивалів, конкурсів, створення спільнот тощо.

— Досліджено педагогічні принципи сучасних регіональних гітарних шкіл. Зокрема, учні М. Геліса та Г. Казакова — К. Смага, Я. Пухальський, В. Петренко, П. Полухін, та молодші гітаристи — М. Михайленко, В. Доценко, В. Кривенко, П. та А. Іваннікови, В. Сидоренко, Ю. Радзецький, В. Жадько, О. Хорошавіна та ін. — стали фундаторами регіональних центрів та активними пропагандистами

досягнень українського гітарного мистецтва за кордоном. Також серед важливих для становлення вітчизняної гітарної школи персоналій варто згадати імена одеських (А. Шевченко, З. Попов, М. Палтов), харківських (Б. Шопен, В. Петров), дніпровських (Г. Фролов, М. Флейтман), львівських (В. Сидоренко).

Отже, гітарне мистецтво займає важливе місце в сучасній музичній освіті завдяки своїй універсальності, популярності серед молоді та широким можливостям для самовираження. Дидактична спрямованість цього напрямку в освіті охоплює як технічні аспекти, так і творчий розвиток особистості. Використання інноваційних технологій, розширення репертуару та акцент на індивідуальних підходах робить цей напрям ефективним у вихованні нового покоління музикантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернат Ф. Загальноєвропейський еталон гітарного виконавства та специфіка його національних втілень: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. мистецтвозн. Харків, 2019. 20 с.
2. Блажевич В. Еволюція розвитку виконавських традицій гітарного мистецтва у вітчизняному культурно-освітньому просторі. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2017. Вип. 15. С. 107–115.
3. Вербицький М. Музичні твори «Guitarre № 16». Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника. Ф. 163. 20/36. П. 12. 36 арк.
4. Вербицький М. «Поученіє гітари». Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника. Ф. 163. 20/49. П. 13. 4 арк.
5. Гриненко С. Сучасні світові тенденції розвитку гітарного мистецтва та їх вплив на формування української виконавської школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 20, том 1, 2018. С. 39-42.
6. Грищенко В. Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів: автореф. дис. ... канд. педагог. наук. Київ, 2003. 12 с.
7. Загайкевич М. Михайло Вербицький. Сторінки життя і творчості / М.П. Загайкевич. Львів: Місіонер, 1998. 146 с.
8. Зінків І. Феноменологія гітарної творчості: рецензія на монографію Гітарне мистецтво ХХ ст. як феномен творчості Тимура Іваннікова // Українська музика: Науковий часопис. Львів, 2018. Число 2. С. 179-181.
9. Жовнір С. Гітарне мистецтво ХХ століття: національні, регіональні і персональні практики. *Музичне мистецтво і культура*. 2020. Випуск 30 книга 2. С. 414-428.
10. Іванніков Т. Тенденції розвитку гітарного мистецтва 1970–2010 років: дис. ... канд. мистецтвознавства. Харків, 2012. 255 с.

11. Історичні передумови становлення вітчизняної інструментальної гітарної освіти в контексті розвитку музичної освіти / А. С. Коваленко // Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі. - 2017. - № 2. - С. 86-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/maed_2017_2_17
12. Коваленко А. Розвиток вітчизняної інструментальної гітарної освіти другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Новий вимір науки та освіти. Педагогіка та психологія. 2017. Вип. V (61). С. 86-91.
13. Коваленко А. Тенденції розвитку вітчизняної інструментальної гітарної освіти у другій половині ХХ ст.: дис. ... канд. педагог. наук. Умань, 2019. 265 с.
14. Кригін О. Універсалізм творчості Андреса Сеговії та його вплив на становлення вітчизняної гітарної школи : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Харків, 2015. 228 с.
15. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині. Львів, Нью-Йорк : Видавництво М.П. Коць, 1994. 345 с.
16. Михайленко М. Київська школа гри на гітарі / М.П. Михайленко // Часопис Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського : наук. журн. / [редкол.: Рожок В.І. та ін.]. — К., 2010. — № 1 (6). — С. 47–50.
17. Нипрокин Ю. Этюды о гитаристах / Ю. Нипрокин. Одеса: Друк, 2002. 165 с.
18. Ніколаєвська Ю. Харківська гітарна школа: таланти і час: монографічний нарис. Харків: Факт, 2017. 108 с.
19. Паламарчук В. Українська гітарна творчість та виконавство середини ХІХ–початку ХХ ст.: історико-генетичний та творчо-особистісний аналіз: дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / В.А. Паламарчук. Л., 2023. 298 с.

20. Сидоренко В. Аспекти розвитку методичної бази гітарного мистецтва України // Вісник Прикарпатського університету (до 70-річчя заснування). Мистецтвознавство. Івано-Франківськ, 2010. Вип. 19-20. С. 248-251.
21. Сидоренко В. Гітарна традиція Львова як складова академічного народно-інструментального мистецтва України : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / В.Л. Сидоренко. Л., 2009. 231 с.
22. Сомик О. М. Історія становлення музичного інструменту класична гітара в контексті європейської музичної культури. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2017. Вип. 49. С. 277–279.
23. Тущенко М. Національний репертуар як важлива складова фахової підготовки гітариста. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 43. С. 152–156.
24. Чеченя К. Гітарний рух в Україні на початку XXI століття. *THE CULTUROLOGY IDEAS*. 2021. №19. С. 165-173. URL: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-19-2021-1.165-173>.
25. Шрамко І. Козацька гітара. Соціалістична культура: орган М-ва культури Укр. РСР. 1977. Вип. 4(652). С. 40–41.

ДОДАТОК

Київська гітарна школа

М а р к Г е л і с

К о с т я н т и н С м а г а

Я н П у х а л ь с ь к и й

М и к о л а П р о к о п е н к о

Петро Полухін

Одеська гітарна школа

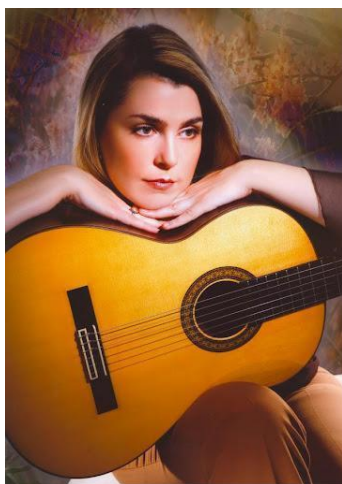

Захар Кіпченко

А н а т о л і й

Ш е в ч е н к о

О л е н а Х о р о ш а в і н а

Харківська гітарна школа

Б о р и с Ш о п е н

В і т а л і й П е т р о в

В о л о д и м и р

Д о ц е н к о

Львівська гітарна школа

Г е о р г і й К а з а к о в

В і к т о р і я С и д о р е н к о

Дніпровська гітарна школа

М и х а й л о Ф л е й т м а н